

Discursul Fiului

Vianu Mureșan

„Nu sunt primul care riscă să-l compare pe Pavel cu un Lenin al cărui Cristos ar fi fost Marx cel echivoc.”,
Alain Badiou, Sfântul Pavel.
Întemeierea universalismului

Îți trebuie dinți puternici ca să poți mesteca textul filosofului francez Alain Badiou – *Sfântul Pavel. Întemeierea universalismului* (trad. Andreea Lazăr, editura Tact, Cluj-Napoca, 2008). Care, fără a fi prolix, are densitatea unui ghem foarte strâns pe care nu-l poți descâlci în pripă, cu care trebuie să ai răbdarea calmă a babelor rurale, dar și stăruința iscoditoare a unei soții geloase. Altfel te elimini din lectură, căci nu are calități literare spectaculoase și nici un stil prea atractiv. Este ca un tratat scris la umbră cu creionul pe file îngălbenite, care ar putea descuraja la primul contact prin impresia de austeritate bătrânică și turuială pedantă a unui scolarist întârziat. Numai că această primă impresie, de regulă înșelătoare, trebuie depășită cu pași repezi pentru a putea ajunge la rafinamentul ideii lui Badiou, pe care n-o poți prelua decât dacă ai răbdare să dezarticulezi propozițiile din rețeaua lor încurcată, să le privești în lumina lămuritoare a separației și, apoi, să recompui în minte buchetul de așezări nucleare în care încap, rezumat, conținutul eidetic.

Ca atare, e recomandabil să citești cartea mergând târș printre fraze, adulmecându-le cu nara nesățioasă a unui ogar. Cele mai multe texte filosofice nu pot fi citite decât în acest fel, iar dacă cineva e deranjat de comparația cu hăitașul ar proceda înțelept să nu-și mai preumbe nasul peste acest gen de scrieri. Să și-l vâre mai degrabă în oala cu silvoez a autorilor epici ori în aburii aromiți ai născocitorilor fantasy, de care gem rafturile bibliotecilor și librăriilor. Între compoturi și murături, pe rafturile cămării unora dintre acești autori le-ar fi stat mai bine. Impresia de ariditate, plictiseala mortală ce-i cuprinde pe mulți amatori impacienți de lecturi filosofice cred că e datorată insuficienței ascuțimii a mirosului, neputinței de-a amușina la distanță, nerăbdării de-a descoperi totul cât mai rapid și economicos de parcă filosofia ar fi o jună ardentă căreia-i sare cercelușul la prima îmbujorare. Cu o atitudine de cuceritor facil ori de achizitor la preț mic nu are rost să te apropii de cartea lui Badiou, și cu atât mai puțin de celelalte scrieri ale lui mult mai dense și bolovănite, cum sunt *Teoria subiectului* (1982), *Ființa și evenimentul* (1988 și 2006) sau *Despre un dezastru obscur* (1998).

Deoarece nu mă pot lăuda cu oțelirea danturii minții mele am găsit o cale de compensare. Sunt gata să mărturisesc, că fără a fi cherchelit am mers în patru labe prin textul lui Badiou pentru a-mi încetini cât mai mult ritmul lecturii și a obține, astfel, răgazul necesar comprehensiunii. Ceea ce am dobândit voi încerca să rezum în cuvinte puține și pe înțelesul celor care-și respectă prea mult alura erectă pentru a îngenunchea în fața textelor.

Primul lucru ce trebuie știut e poziția autorului față de subiect. Alain Badiou este un filosof care se declară ateu, reflectând asupra figurii apostolului Pavel din această perspectivă.

Nu este interesat de adevărul revelației pe care acela o susține, ci numai de mecanismul prin care predicile lui au avut puterea să disloce autoritatea celor două discursuri dominante în epocă – cel filosofic, grecesc și cel teologic, iudaic – iar în locul lor să pună un al treilea discurs, mărturie apostolică ce-și afirmă universalitatea. Ce înseamnă asta? Înseamnă valabilitatea mesajului acelei mărturii pentru orice persoană umană, pentru orice tip de subiect indiferent de etnia, genul, rasa lui sau perioada în care trăiește. Filosoful francez încearcă să descrie jocul tactic al apostolului Pavel prins între cele trei mecanisme de autoritate – Imperiul roman, Tradiția religioasă iudaică și Înțelepciunea greacă –, să arate mutările făcute de acesta în direcția cuceririi unei noi forme de autoritate, în raport cu care cele trei, moștenite, vor intra în declin. La capătul drumului, în punctul în care misiunea lui Pavel a fost împlinită, nici Statul roman, nici Legea iudaică, nici Înțelepciunea autonomă greacă nu vor mai însemna mare lucru pentru subiectul creștin – un subiect cu totul nou, o conștiință neaservită niciunei puteri sau autorități decât revelației lui Cristos înviat.

Dar cum face Pavel? Aceasta e întrebarea. Imediat după moartea lui Cristos discipolii lui desfășoară, desigur, misiuni de încreștinare pe spații diverse, încercând să convertească neamuri din afara poporului evreu. Într-o oarecare măsură, opera de externalizare a revelației creștine începuse, ruperea legăturii dintre adevărul religios și etnie se produsese. Chiar Isus prin exemplul centurionului roman și altele de același fel anulase preconcepția tipic iudaică a unei elecțiuni singulare, definitive, în grup a consangvinilor evrei, a cărei pecete definitivă ar fi Legea și botezul. Chiar dacă Tatăl ar fi ales un anume popor, Fiul are libertatea și puterea să aleagă și dintre neevrei și, mai mult, oferit tuturor prin credință El poate fi ales de oricine. Privilegiul etnic își pierde relevanța, adevărul e liber să circule în cele patru zări. Deja Fiul se anunță ca Dumnezeu al tuturor.

Dar oare asta e destul pentru a și deveni dumnezeul tuturor? Evident, nu. Legea și tradiția iudaică nu conțin locuri nule în care să intre excepția noii revelații a Fiului. În perspectiva acestora Isus nu e decât un profet printre alții. Înțelepciunea greacă, fondată pe credința în ordinea cosmică și capacitatea gândirii de a o înțelege, nu ia în considerare enunțuri imposibile de justificat prin legități și cauze, precum ar fi pretinsa înviere din morți a cuiva. Deci, în vremea lui Pavel literatura creștină era strict orală, scrisorile lui fiind primele texte propriu-zis creștine anterioare chiar Evangheliilor, Cristos era Dumnezeuul unor grupuri răzlețe care nu puteau convinge de adevărul imperios al credinței lor. În acest context demarează misiunea apostolului, dar nu determinată de context, ci de un eveniment personal pe care trecerea timpului îl va transforma în cheazășie a adevărului comunității credincioșilor: „*Demersul general al lui Pavel este următorul: dacă a avut loc un eveniment și dacă adevărul constă în a-l mărturisi și în a fi ulterior fidel acestei mărturisiri, atunci decurg două consecințe. Mai întâi, adevărul fiind evenimential sau de ordinul a ceea ce survine, atunci el este singular. El nu este nici structural, nici axiomatic,*

nici legal. Niciuna dintre generalitățile disponibile nu poate să dea seamă de acest adevăr și nici să structureze subiectul care se reclamă de la acest adevăr. Așadar, nu este cu puțință o lege a adevărului. Pe urmă, adevărul fiind înscris pe baze unei mărturisiri de esență subiectivă, nici un subansamblu preconstituit nu-l susține, nimic din ceea ce este comunitar sau istoric admis nu atribuie substanță procesului său. Adevărul este diagonal în raport cu toate subansamblurile comunitare, el nu se întemeiază pe nicio identitate și el nici nu constituie vreo identitate. Este oferit tuturor sau destinat fiecăruia, fără ca vreo condiție de apartenență să poată limita această ofrandă sau această destinare.” (p. 19-20)

Reordonând puțin ideile, e de reținut că pentru Pavel nu există cineva care să se fi născut creștin, vreun posesor al adevărului conținut de *evenimentul Cristos*, ci numai cineva care poate ajunge creștin cu condiția primirii revelației acestui eveniment, pentru care nu-l pregătește nicio apartenență și nicio identitate. De aceea revelația este un incident personal, singular și fondator, al cărui urmare e tocmai dobândirea unei noi subiectivități, a unui fel radical nou de-a fi în raport cu care niciun atribut, moștenit sau câștigat pe altă cale, nu mai are relevanță. Nicio necesitate cosmică nu anunță, nicio lege nu prescrie evenimentul pentru care încă niciun subiect nu e pregătit – survenirea Fiului. Și totuși acest eveniment s-a întâmplat, iar odată cu asta primitorul revelației capătă prestigiul unui arheu, al unui început de identitate și ființă care până atunci nu aveau sens. Această nouă subiectivitate constă în a fi încărcat cu conținutul învierii non-necesare și ilegale a lui Cristos. Nici pentru subiectivitatea evreului și nici pentru cea a grecului, ambele constituite pe principiul stăpânirii (fie prin cunoașterea filosofică a naturii, fie prin primirea semnelor trimise de Dumnezeu) și dominate de figura Tatălui, acest nou conținut nu are sens. Ceea ce pentru Pavel înseamnă că vechile tipuri de subiect trebuie să moară pentru a se naște noul tip, moartea și învierea fiind deja formule ale schimbării în ordine personală, dar și comunitară: „*În Pavel însuși are loc re-învierea subiectului.*” (p. 25)

Ca să nu pierdem firul raționării lui Badiou trebuie integrat mai întâi limbajul său, și aici termenii *subiect* și *eveniment* sunt decisivi. Întreaga lui carieră de filosof s-a constituit în efortul definirii și inovării acestora, *Ființa și evenimentul*, cartea lui fundamentală stând mărturie. Persoana lui Isus Cristos nu este concepută în termeni de ființă sau substanță, neputând fi redusă prin modelul ontologiei grecești, dar nu este gândită nici prin categoriile profetologiei iudaice deoarece nu e vorba de cineva anunțat, așteptat și, deci, necesar. Pentru ceea ce este *evenimentul Cristos* nu avem un cadru cultural prefabricat în orizontul căruia ar primi semnificație și inteligibilitate. Asta înseamnă că nu putem să-i explicăm producerea, nu-i putem reduce semnificația și nici nu avem garnitura lingvistică prin care să-l fixăm într-o teorie. Survenirea Fiului este un eveniment pur, necondiționat, care nu-și are necesitatea decât în sine și nu întemeiază alt adevăr decât propria manifestare. Evenimentul nu este doctrină, după cum nu e nici fapt istoric, neputând ca atare să fie atestat sau contestat. E ceva ce survine fără nicio condiție adresându-se tuturor în termenii purei donații. Universalismul prinde contur încă de aici ca o *structură de adresare*. Dumnezeu este Unul pentru că nu mai există diferențieri între

subiecții cărora li se oferă, iar întemeierea carismatică a noii subiectivității egalitare dezvoltă o retroacțiune asupra identității donatorului, astfel: pentru că am fost în măsură să receptăm evenimentul Fiului putem mărturisii cu toții că el este dumnezeul tuturor. Este vorba de *universalismul recunoașterii* evenimentului Cristos.

Pavel nu este interesat de literatura hagiografică despre Isus pusă în circulație de discipolii lui, cum nu e impresionat de faptele și minunile săvârșite de acesta pentru că lucruri similare au săvârșit și alți profeți sau lideri religioși. Simte că prin atare literatură pilduitor-impresionistă nu se poate aduce nimic semnificativ nou, ceva care să despice lumea în două. Nu contează pentru Pavel decât acest adevăr care cuprinde în sine structura evenimentului: *Isus este Fiul lui Dumnezeu care a murit pe cruce și a înviat*. Din momentul acestei recunoașteri, viața proprie devine ea însăși eveniment apostolic, ceea ce se traduce prin concederea subiectivității proprii evenimentului filial. Exprimat în termenii consacrați, prin Fiul lui Dumnezeu am fost înfiați cu toții, cei ce recunosc și mărturisesc că Isus Cristos este într-adevăr Fiul: „*Cel care mărturisește nu atestă nicio lipsă și rămâne sustras copleșirii sale de către figura stăpânului. Iată de ce îi este posibil să ocupe locul fiului. Să mărturisești un eveniment înseamnă să devii fiul aceluia eveniment. Faptul că Cristos este Fiul e emblematic prin aceea că mărturisire evenimentială filializează mărturisitorul.*” (p. 71)

Prin aceasta ia naștere o nouă subiectivitate în istoria lumii, care își are temeiul în evenimentul Cristos și se configurează în activitatea mărturisirii acestuia. Iar activitatea mărturisirii este ceva prin care debutează un nou tip de

discurs potrivit noului mesaj, niciunul dintre discursurile deja curente și prestigioase nemaifiind potrivite, căci și filosofia greacă și teologia iudaică sunt discursuri ale stăpânirii. Figura Fiului nu aduce stăpânire, ci slujire egală a tuturor: „*Că discursul trebuie să fie cel al fiului vrea să spună că nu trebuie să fii nici iudeo-creștin (stăpânire profetică), nici greco-creștin (stăpânire filosofică), și nici o sinteză a celor două. A opune sintezei o diagonală a discursurilor constituie o preocupare constantă de-a lui Pavel.*” (p. 52) Probabil că acest egalitarism găsește Badiou asemănări suficiente cu viziunea comunistă, încât să compare universalismul creștin cu cel marxist, iar pe Pavel cu Lenin. Dacă ar fi făcut un pas mai departe în investigarea temeiurilor ideologice ale diferențelor, ar fi putut găsi că nazismul și iudaismul au comună teza elecțiunii, semnată cu sângele poporului ales, respectiv arian, ambele fiind viziuni exclusiviste, particulare, în timp ce creștinismul și comunismul sunt universale pentru că nu apelează la transcendența sângelui pur, nu se prevalează de-o legătură indeniabilă cu un absolut moștenit. Oricine poate deveni comunist, oricine poate ajunge creștin. Subiectul creștin este același indiferent în câți indivizi ar fi distribuit, pentru că esența lui este înfierea, devenirea-Fiul care dă și vectorul temporalității sale.

Se poate pune problema, acum, dacă nu cumva demersul foarte bine încheiat al filosofului francez maschează vreo fisură? și, dacă această întemeiere a universalismului nu îngăduie tratarea sensului obținut în pluralități de evenimente? Într-adevăr, învierea lui Cristos este ceva singular care deschide condiția universalității, odată recunoscut, numai că în baza aceleiași scheme altcineva ar putea considera fondator un alt eveniment, de asemenea singular, cum ar fi, de

pildă, eliberarea lui Buddha. Întemeierii lui Badiou orice filosof budhist i-ar răspunde cu același argument și, rămânând în cercul aceleiași scheme ar fi imposibil să-l convertești. El însuși e un subiect ce se revendică de la un eveniment fondator descriptibil în plan fenomenologic prin aceleași date, iar subiectivitatea lui a fost modelată în consens cu respectivul eveniment, experiment potrivit subiectivității în genere. Și, fără a fi monoteism, calea lui este un universalism. Dacă aceasta ar fi temelia universalismului, am face câțiva pași înapoi, unde ne-am pomeni pe terenul mitologiei, care este, în esența ei, narațiune a evenimentelor originare ce instalează semnificații și valori pentru subiect.

Pot coexista, oare, universalismul, de-o parte, și pluralitatea subiectivităților adiacente unor evenimente fondatoare, de alta? Cred că pot și, mai mult, consider că ideea ar trebui corectată în acest sens: universalismul nu înseamnă singularitate a credinței ori a subiectivității modelate de credința respectivă, ci accesibilitatea principială a unei anume credințe pentru orice tip de subiectivitate. Putem asista astfel la coabitarea mai multor modele de universalism ceea ce, în sine, nu prezintă o situație conflictuală, până în momentul în care unul dintre acestea își arogă exclusivitate. În cadrul argumentativ al lui Badiou, se câștigă universalismul ca model, dar se relativizează circumstanța monoteistă și atributul filialității. Până la urmă, acest universalism nu e decât o reinterpretare a universalității sufletului sau a eului transcendental fenomenologic. ■